

V. A MEGBÁNÁS HELYE ÉS SZEREPE A MAGYAR BÜNTETÉSI RENDSZERBEN – MEDIÁCIÓ MAGYARORSZÁGON

BARABÁS A. TÜNDE

- V.1. Szabályozástörténet
- V.2. A hatályos szabályozás elemzése
- V.3. A hatályos szabályozás értékelése
- V.4. De lege ferenda javaslatok
- V.5. Felhasznált irodalom

V.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

A bűnelkövetés és következménye – a bűnhődés–jövátétel–büntetés gondolatkörének kialakulása – egy időszakra tehető a civilizált emberi társadalom kezdetével. A büntetés „elődje” a bosszú, majd a talio elvén működött a primitív társadalom közösségeiben. A messzemenő egyenlőség, a társadalmi hierarchia és a központi intézkedések hiánya miatt a konfliktusokat általában az érintett felek önállóan, vagy a közösség bevonásával rendezték. Az így alkalmazott szankciók ekkor „egyedi”, kifejezetten az „adott esetre” kialakított eszközök voltak, és főként a deviáns magatartások következményeit, a „rosszabb” elkerülését, a lehetséges kár megtérítését, a status quo visszaállítását és a béke helyreállítását szolgálták.¹

A büntetőjog elődje – a deliktuális felelősség ősi formája, amely alapján az elkövető elkerülhette a bosszút – a megváltás volt a sértett vagy hozzátartozói részére.² Ahogyan *Horten* megfogalmazta: „kártérítés és büntetés egyazon gondolatból származó testvérek, akik az idők folyamán elidegenedtek egymástól”³.

Az egyéni bűnüldözés gyakorlata, illetve „részleges magánkézből maradása” végigkíséri a történelmet egészen a modern korig. A sértetti jogérvényesítés eszközei, a jövátétel, a megbánás mint a büntetőjogi relevancia eltűnése a polgári forradalmakkal egy időre tehető. A XIX. századtól ugyanis a büntetőpolitikai gondolkodás fordulatot vett az egyenlőség–jogegyenlőség szellemében, és ettől az időszaktól az elkövető tette, majd személye került a figyelem középpontjába.

¹ HESS – STEHR (1987) 18–58. o.; GELLÉR (2012) 81. o.

² GELLÉR (2012) 81. o.

³ HORTEN (1985). Idézi FREHSEE (1987) 12. o.

A sértetti jogok az 1960–70-es években, az áldozati mozgalmak fellépésével kerültek ismét előtérbe, azokkal a törekvésekkel, amelyek az áldozat helyzetének javítását, eljárásjogi pozíciójának és alkotmányos jogainak erősítését tűzték ki célul.

A 80-as években a nemzetközi és európai normákban is helyet kapott a sértett szerepének, illetve a kárjövátétel gondolatának hangsúlyosabb megjelenése. Így például alapdokumentumnak tekinthető az *ENSZ 1985. évi deklarációja A bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatainak nyújtandó igazságszolgáltatás alapelveiről*, vagy az *Európa Tanács Miniszterek Bizottságának 1987. évi 21. számú ajánlása az áldozatok segítéséről és az áldozattá válás megelőzéséről* [Rec(87) 21].

1990-ben létrejött az Európai Áldozatvédő Fórum (European Forum for Victim Services), amely ma Victim Support Europe néven működik, és amelyhez 22 nemzet, közöttük Magyarország is csatlakozott. A szervezet tevékenységéhez köthető *Az áldozatok jogai a büntetőeljárásban* (1996), *A bűncselekmények áldozatainak szociális jogai* című nyilatkozat (1998), valamint *Az áldozatok jogai a megfelelő színvonalú szolgáltatáshoz* 16(1999) című deklaráció megszületése.⁴ Ezek a dokumentumok nagy szerepet játszottak az áldozat szerepének újraértékelésében és a részére nyújtandó jövátételről való gondoskodásban.

Szintén a 80-as évekre vált elfogadottá a resztoratív igazságszolgáltatás gondolata, amely a tettes megbüntetése helyett a sértett részére történő jövátételt, bocsánatkérést mint a megbánás eszközét helyezi előtérbe. Elméletében tehát a hangsúly az elkövető helyett az áldozatnak okozott sérelem és szükségletei elismerésére tevődik át, ami az elkövetőt arra ösztönzi, hogy elmagyarazza tettének okait, és aktív szerepet játsszon a kár helyreállításában.

A kiegyezéshez vezető úton a következő fontos lépcsőfok az *Európa Tanács Miniszteri Bizottság R(99) 19. számú ajánlása*⁵ volt a büntetőügyekben alkalmazott mediációról, amely az áldozat és az elkövető érdekeire tekintettel javasolja a tagállamok számára az ajánlás alkalmazását büntetőügyekben, hangsúlyozva az elkövető felelősségvállalásának és jövátételének szükségességét.⁶

A megbánásnak és a jövátételnek a büntetőeljárásba való implementálásához a végső lökést az *Európai Unió Tanácsa 2001/220/IB számú, 2001. március 15-én kelt kerethatározata* adta. *A sértett jogállásáról a büntetőeljárásban* című határozat 10. cikkelye szerint törekedni kell a büntetőügyekben a közvetítés elősegítésére az erre alkalmas bűncselekmények esetében, valamint figyelembe kell venni a közvetítés során elért megállapodást a büntetőeljárásban [10. cikk (1)–(2)].⁷

A közvetítés alkalmazásáról büntetőügyekben Magyarországon az 1990-es évektől zajlottak viták. Az ellenzők érvei között szerepelt, hogy a büntetőjog és jogalkalmazás szerepétől és céljától, a magyar lakosság, illetve a jogalkalmazók lelkiületétől, vagy akár a magyar jogintézmények megoldásaitól idegen a közvetítés. A közvetítés

⁴ SCHWEIGHARDT (2009)

⁵ Recommendation No. R(99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters (Adopted by the Committee of Ministers on 15 September 1999 at the 679th meeting of the Ministers' Deputies)

⁶ Erről lásd BELOVIC (2012) 278. o.

⁷ A közvetítést érintő nemzetközi nyilatkozatokról részletesen lásd GÖRGÉNYI (2006).

során a két, büntetőügyben ellentétes oldalon álló fél, a sértett és az elkövető önkéntes közvetítő (mediátor) segítségével zajló párbeszéde a megbékélés és a jóvátétel lehetőségét teremti meg. E gondolkör meglehetősen távol áll a legalitás elvén, az állami büntetőigény érvényesítésén alapuló kontinentális jogrendszerünkötől, különösen hogy a felek közötti egyetértés csökkentheti vagy kiválthatja az egyébként irányadó szankciót.⁸ Felmerült az a kérdés is, vajon joga van-e a sértettnek, illetve az államnak lemondani a büntetőigényről a jóvátétel esetén.

A mediáció mellett érvelő szakemberek körében is vitatott volt, hogy annak a büntetőeljárásán belül, vagy azon kívül kell-e működnie.

E vitákat zárta le a 2006. évi LI. számú törvény⁹, amely a közvetítői eljáráshoz szükséges változásokat tartalmazta, és amelyet 2006 februárjában, az utolsó előtti pillanatban fogadott el az Országgyűlés, hiszen európai uniós csatlakozása után Magyarország számára 2006. március 22-i határidővel kötelezővé vált a kerethatározatban foglaltak végrehajtása.¹⁰

Magyarországon 2007. január 1. óta alkalmazható a közvetítői eljárás, vagy más néven mediáció a büntetőügyekben.¹¹ A 2006-os törvény több ponton módosította a büntetőeljárás törvényt (Be.)¹², és új büntethetőséget megszüntető okként iktatta be a Büntető Törvénykönyv 32. §-ába a tevékeny megbánást, amelynek bevezetése (Btk. 36. §) a mediáció feltételét képezte.¹³ A törvényi indokolás szerint ennek a jogintézménynek a kriminálpolitikai kiindulópontja alapvetően a sértett érdekeinek szolgálata. Ezért a jogalkotó arra törekszik, hogy előmozdítsa a közvetítői eljárás lehető legszélesebb körű alkalmazását. A sikeres közvetítői eljárás eredményét a jogalkotó az elkövetett bűncselekmény súlyától függően honorálja vagy a büntethetőség megszűnésével, vagy a büntetés korlátlan enyhítésének a lehetőségével.¹⁴ Ebbe a körbe a szabályozás szerint a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő, személy elleni (Btk. XII. fejezet I. és III. cím), közlekedési (Btk. XIII. fejezet), illetőleg vagyoni elleni (Btk. XVIII. fejezet) bűncselekmények tartoztak. A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezésben a felső határ az ötévi szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények köre lett (Btk. 107/A. §). Mindemellert a felnőttek esetében a maximum öt évvel fenyegetett fenti cselekmények körében, amelyek büntetése azonban a három évet meghaladja, a törvény lehetővé tette a közvetítés alkalmazását, amelynek eredményes lezárul-tára tekintettel a bíróság a büntetést korlátlanul enyhítheti [Btk. 36. § (2)].

A tevékeny megbánás kifejezése a bűncselekménnyel okozott kár a sértettnek közvetítői eljárás keretében történő megtérítésével vagy a bűncselekmény káros követ-

⁸ E rendszerre az jellemző – *Nils Christie* megfogalmazásában –, hogy az állam a konfliktust kisajátítva kivette a sértett kezéből a saját ügye feletti döntés jogát. Ebből az alapállásból azután nehezen enged a későbbiekben. Lásd *CHRISTIE (1977)* 1–15. o.

⁹ 2006. évi LI. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról.

¹⁰ Az EU Tanácsa 2001/220/IB számú, 2001. március 15-én kelt kerethatározata.

¹¹ Meg kell említeni, hogy mediációra nem csak büntetőügyekben kerülhet sor Magyarországon. Családjogi és más polgári peres eljárásokban már korábban lehetővé vált a mediáció alkalmazása, amelynek megtörténtéről a per megindítása előtt a feleknek nyilatkozniuk kell.

¹² A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény.

¹³ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (régí Btk.).

¹⁴ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény indoklása.

kezményeinek egyéb módon történő jóvátételével történhetett. Ez a szabályozás tehát viszonylag kevés szerepet juttatott a sértettnek abban, hogy eldöntse, mi is jó neki. A tevékeny megbánás szabályozása több kizáró okot is megfogalmazott, részben az elkövető személyéhez, részben jelenlegi vagy korábbi cselekményéhez kapcsolódóan.

Kettős természetű jogintézményként¹⁵ a mediáció alkalmazásának megteremtéséhez módosultak a büntetőeljárás egyes szabályai is. Így a Be. 221/A. §-ában foglaltak alapján a Btk. 36. §-a szerinti feltételek teljesülése esetén, kizáró okok hiányában, amennyiben a felek, illetve az ügyész/bíró kezdeményezi (és a felek azzal egyetértenek), az ügyben a közvetítői eljárás alkalmazható. Ez elsősorban a bírósági ügyszakot megelőzően, a vádemelésig lehetséges, ha a gyanúsított vállalja és képes a sértett kárát megtéríteni, vagy a bűncselekmény káros következményeit más módon a sértettnek jóvátenni.

A tevékeny megbánásra vonatkozó rendelkezéseket a *2009. évi LXXX. törvény* módosította.¹⁶ Míg a korábbi szabályozás csak a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekménynél tette lehetővé a tevékeny megbánás szabályainak alkalmazását, addig az új szabályozás kiterjesztette ezt valamennyi vétségre is.

A tevékeny megbánás további feltételeként beemelte annak szükségességét, hogy az elkövető a bűncselekmény elkövetését a vádemelésig beismerje, tekintettel azokra a tapasztalatokra, amelyek azt mutatták, hogy aki nem ismeri el a tett elkövetését, az nem alkalmas arra, hogy a sértett irányába kifejezze megbánását.¹⁷ Új feltétel volt a teljesítés esetén az, hogy „a bűncselekménnyel okozott sérelemnek a sértett által elfogadott módon és mértékben” kell megtörténnie. A törvény ezzel egyértelművé kívánta tenni azt, hogy a tevékeny megbánás elengedhetetlen feltétele – a beismerés mellett – a sértettel a jóvátétel módjában való megegyezés.¹⁸

Végül a két év tapasztalatának eredményeként kiegészült az alkalmazhatóság kizárásának köre is, így annak esetében, aki korábban szándékos bűncselekménye miatt közvetítői eljárásban vett részt, és ennek eredményeként vele szemben a Btk. 36. § (1) vagy (2) bekezdését alkalmazták, ha az ügydöntő határozat jogerőre emelkedésétől az újabb szándékos bűncselekmény elkövetéséig két év még nem telt el, szintén nem alkalmazható a tevékeny megbánás lehetősége.

A büntetőeljárás szabályok a későbbiek során – a szerzett tapasztalatoknak megfelelően – folyamatosan módosultak: először 2007-ben, majd 2009-ben, 2011-ben, és végül 2012-ben is.

A közvetítéssel kapcsolatos másik lényeges jogszabály, amely a büntetőszabályozás mellett feltétlenül megemlítendő, a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló *2006. évi CXXIII. törvény* (Bktv.), amely a közvetítők tevékenységét, feladatait, és más ehhez kapcsolódó gyakorlati kérdéseket szabályozza. E szerint

¹⁵ POLT (2013) 203. o.

¹⁶ A 2009. évi LXXX. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról.

¹⁷ A törvény indokolásának megfogalmazásában: a terhelt beismerésének ki kell terjednie a bűnösség elismerésére is, mert a ténybeli beismerés önmagában, a bűnösség elismerése hiányában aligha fejezi ki az elkövető őszinte megbánását.

¹⁸ TÓTH – BALOGH (2010)

a büntető- (illetve 2014-től a szabálysértési) ügyekben folytatott közvetítői eljárásban a fővárosi és megyei kormányhivatalok igazságügyi szolgálatainak e feladatra kiképzett pártfogó felügyelői járhattak el mediátorként. Emellett Magyarországon egy 2007-es módosítást követően¹⁹ ügyvédek is eljárhatnak közvetítőként, amennyiben képzésen vesznek részt, és felkerülnek a közvetítői névjegyzékbe. Az eljárás mind ügyvéd, mind pártfogó felügyelő esetében ugyanaz.

A mediációt érintő szabályozás az elmúlt tíz évben rugalmasan változott, úgy tűnik, a jogalkotó segíteni kívánta a fejlődő lehetőség kibontakozását.

V.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE

A Btk. alapján a tevékeny megbánás alkalmazhatósági köre szélesedett. E szerint a törvényben meghatározott, az élet, testi épség és az egészség elleni, az emberi szabadság elleni, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni, a közlekedési, a vagyon elleni, illetve a szellemi tulajdon-jog elleni vétség, és/vagy három évnél nem súlyosabban büntetendő bűntettek elkövetése esetében van helye. Emellett a törvény indokolása szerint nincs akadálya a közvetítői eljárásnak, ha a felsorolt „bűncselekményekkel szorosan összefüggő, vagy halmazatban álló más (nem súlyosabb büntetési tétellel fenyegetett) bűncselekmény is megvalósult. Továbbá indokolt, hogy olyan esetekben, amikor nincs sértett, de az ügyész perindításra jogosult, az ügyész vagy más állami hatóság (fogyasztóvédelem, környezetvédelem) is kerülhessen alkupozícióba, és közvetítői eljárást lehessen lefolytatni.” Azaz a közvetítés alkalmazásának lehetősége e tekintetben is gyarapodott.

A szabályozás egyebekben nem változott. Megmaradtak a kizáró okok, amelyek megléte esetében nem alkalmazható a mediáció. Így, ha az elkövető többszörös vagy különös visszaeső, a bűncselekményt bünszervezetben követte el, a bűncselekménye halált okozott. Nem alkalmazható akkor sem, ha a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt, vagy a szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítéelése után, a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt, illetve próbára bocsátás vagy vádemelés elhalasztásának tartama alatt követte el, vagy korábban szándékos bűncselekménye miatt közvetítői eljárásban vett részt és ennek eredményeként vele szemben az (1) vagy (2) bekezdést alkalmazták, feltéve hogy az ügydöntő határozat jogerőre emelkedésétől az újabb szándékos bűncselekmény elkövetéséig két év még nem telt el.²⁰

A felnőttek körében egyébként eredményes közvetítés esetén, ha az elkövető büntethetősége megszűnik, az ügyész az eljárást megszünteti, más esetben pedig vádat emel. A három évet meg nem haladó büntetéssel fenyegetett cselekmény esetén a vádemelést egytől két évig terjedő időre elhalasztja, ha a gyanúsított a teljesítést megkezdte, de még nem fejezte be. Ha az előbbi bűncselekmények három évnél súlyosabban, ám öt évnél nem súlyosabban büntetendők, és az egyéb törvényi feltételek is

¹⁹ 2007. évi CLXIII. törvény 3. §

²⁰ Btk. 29. § (3) bek.

fennállnak, akkor a sikeres közvetítői eljárás eredményes lezárását követően a büntetés korlátlanul enyhíthető. A fiatalokúak esetében egységesen az öt éves büntetési tételkeret a lehetséges felső határ.²¹

A tevékeny megbánás érvényesülésének kereteit a kezdetektől a büntetőeljárás adta. A szabályozás szerint amennyiben a törvényi feltételek fennállnak, az ügyész legfeljebb hat hónapra felfüggesztheti az eljárást a kiegyezés lebonyolítása céljából. Amennyiben azonban valamilyen okból a közvetítés lefolytathatóságának kérdése csak később, a bírói szakban merül fel, akkor ezen eljárási szakaszban is lehetséges a közvetítés. Amennyiben az ügyész az eljárást felfüggeszti és közvetítő elé utalja a feleket, az eljárás megszüntetésének van helye, vagy a büntetés korlátlanul enyhíthető.

A büntetőeljárás szabályozásban történt számos változás közül kiemelendő az a nívum, hogy az *egyres eljárás és az igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról szóló 2011. LXXXIX. törvény* 9. §-a hozta változás alapján az elkövető által a már a közvetítői eljárást megelőzően teljesített és a sértett által elfogadott jóvátételt utólagosan – közvetítői eljárás keretében – megállapodásba lehessen foglalni és az eljárást meg lehessen szüntetni. A jogalkotó így kívánja elősegíteni, hogy a sértett kára minél hamarabb megtérüljön. Fontos kiemelni, hogy a tevékeny megbánás jogintézménye nem korlátozódik a vagyoni jellegű jóvátételre, és kizárólag akkor van helye, ha mind a sértett, mind az elkövető beleegyeznek, hogy közvetítői eljárásra kerüljön sor.

A pozitív eredményeknek köszönhetően jól látható a törvényhozói szándék a közvetítés alkalmazásának bővítésére, a büntetőeljáráson kívül is. Itt említendő meg két további új terület, amelynek szabályozására az elmúlt években került sor. Az egyik a szabálysértési törvény²² módosítása, amely alapján 2014. január 1-jétől a szabálysértési eljárásba is bekerült a közvetítői eljárás.

Emellett találkozhatunk a mediáció lehetőségével a *büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényben* (Bv. tv.), amelynek 171. § (1) bekezdése szerint: „A fegyelmi jogkör gyakorlója az elítélt másik elítélt sérelmére megvalósított fegyelemsértése miatt indult eljárást megszüntetheti, a fenytetés végrehajtását felfüggesztheti, ha az elítélt közvetítői eljárásban vesz részt.” Bár ez egy viszonylag kis lépés a büntetés-végrehajtás történetében, de reménykeltő abban a tekintetben, hogy a későbbiekben a közvetítés más konfliktusokban, illetve a sértett utólagos bevonásával is megtörténhessen.

V.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ÉRTÉKELÉSE

A mediáció alkalmazása igazi sikertörténet Magyarországon. A hivatalos statisztikai adatok szerint már az alkalmazás első évében az összes sértett több mint egy százalékat érintette a jogintézmény. Az Igazságügyi Minisztérium az első évben eredetileg

²¹ Btk. 107. §

²² 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről, amelyet a 2013. évi CLXXXVI. törvény rendelkezései módosítottak.

ötszáz lehetséges ügyel számolt, ehhez képest kiváló eredmények születtek, hiszen több mint kétezer-négyszáz közvetítói eljárást folytattak le az igazságügyi hivatalok. Ezeknek nagyjából kétharmadát az ügyészségek utalták közvetítésre. Több mint ezer-ötszáz megállapodás született. Ezek kétharmada anyagi jellegű, míg huszonegy százalékban nem anyagi (immateriális) jellegű volt, vagyis bocsánatkérésre került sor. Az esetek csupán tizenöt százalékában végződött eredménytelenül a közvetítói eljárás.

A következő években ez a sikerszéria folytatódott. 2012-ben már több mint hat-ezer közvetítói eljárás zajlott hazánkban büntetőjogi ügyekben, ami azt jelenti, hogy a növekedés folyamatos. Az ügyek száma 161 százalékkal emelkedett a kezdetekhez képest, és ez a tendencia azóta is folytatódik.

A közvetítói eljárásra utalt ügyek *bűncselekményi összetétele* nem változott jelentősen az évek folyamán. Az ügyek csaknem felét vagyon elleni bűncselekmények (nagyobb számban lopás, rongálás, csalás és sikkasztás), a harmadát a közlekedési bűncselekmények (elsősorban a közúti baleset gondatlan okozása), az ötödét pedig személy elleni cselekmények (elsősorban testi sértés és zaklatás) teszik ki.

Noha az alkalmazás területe bővült, ám a jogszabályi korlátok miatt a szóba jöhető ügyek körében – az elkövetőhöz, illetve cselekményéhez kötődő korlátozások miatt – továbbra is *csorbul a sértettek körében az egyenlő bánásmód elvének érvényesülése*. Hiszen nem mindegy, hogy aki ellenük bűncselekményt követett el, visszaeső-e, vagy csak megtévedt első bűntényes, továbbá hogy milyen jellegű bűncselekményt követett el, és milyen súlyosan büntethető.

Az már az első évben kiderült, hogy az országban a közvetítói eljárás alkalmazásának aránya *megyénként meglehetősen eltérően alakult*, vagyis igen nagy különbségek mutatkoztak az ügyek számát illetően az egyes területeken. Ez a helyzet (bár a megyei sorrendek évente változtak) alapvetően fennmaradt: azaz továbbra is jelentősek az esetszámok közötti eltérések, ami arra utal, hogy az alkalmazási kedvet az emberi tényezők is jelentősen befolyásolják. Az országon belüli *ügymegosztás egyenetlensége* arra utal, hogy a sértett szempontjából korántsem mindegy, hol zajlik az eljárás. 2012-ben például Budapesten érezhette leginkább szerencsésnek magát a sértett, legalábbis abból a szempontból, hogy itt jó esélye volt az ügy egyezségi eljárásra utalásának. Ezzel szemben az ország egyes megyéiben, ugyanilyen ügyben, ez szinte teljesen esélytelen volt.

A 2012-ben befejezett 4660 ügy közül a közvetítói eljárás során a tevékeny megbánást megalapozó megállapodás 3623 esetben, tehát az összes befejezett ügy nyolcvan százalékában jött létre. Ezek több mint kilencven százalékban teljesültek is, hasonlóan a nemzetközi tapasztalatokhoz. A teljesítések magas aránya jelzi, hogy a megállapodások tartalma jellemzően megfelelő, és egyaránt tekintetbe veszi a sértetti igényt és a terhelt teljesítőképességét.²³

Sajnálatosan *ritkán* – az összes ügy 10-11 százalékában – *alkalmazzák a megoldást a fiatalokú elkövetők ügyeiben*, ahol pedig az eredmények szerint különösen hatékonynak mutatkozik. Ez a tendencia azóta is változatlan.

²³ A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium adatai szerint.

Ez részben annak tulajdonítható, hogy esetükben az eljárás hatásosságában kételkednek a jogalkalmazók, nevezetesen, hogy mit nyújthat nekik, és mennyire van rájuk bármilyen hatással a szembesülés a sértettel és a tettel, főként mivel a terheltek helyett – anyagi eszközök hiányában – rendszerint a szülők fizetik a jóvátételt, ha ezt meg tudják tenni egyáltalán. Éppen ezért a fiatalokú elkövetőknél más elterelési módokat jobb eszköznek tartanak az ügyészek, mivel a közvetítői eljárás eredményeként nem látják biztosítottnak a fiatal jó útra terelését.

Bár ez az arány nem tűnik annyira csekélynek, ha összevetjük a fiatalokú bűnelkövetők arányával, amely nagyjából hasonlóan alakul éves szinten. Nyilvánvaló, hogy a nemzetközi gyakorlattal szemben – ahol a közvetítést éppen a fiatalokúak ügyeiben tartják igen hatékony módszernek²⁴, illetve a jogintézmény bevezetésekor elsőként az ő eseteikben alkalmazták –, a hazai jogalkalmazók nem részesítik előnyben a fiatalokúak ügyeiben a közvetítői eljárást.

Az ügyeket jellemzően a büntetőeljárások ügyészszégi szakaszában kezdeményezik, ez a folyamat egyezik azzal a jogalkotói szándékkal, amely szerint a közvetítői eljárás lehetőségét bírósági szakban csak akkor teszi lehetővé, ha arra már korábban is lehetőség lett volna, csak arra valamiért nem került sor. Az alkalmazás eredményességének legfőbb letéteményesei tehát részben maguk az eljáró hatóságok. Így ha az ügyész, akinek a közvetítéshez szükséges lépések megtételében kiemelkedően jelentős szerepe van (hiszen indítványozhat, kezdeményezhet és tájékoztat), nem ért egyet az intézmény céljával, vagy kétségei vannak vele kapcsolatban, akkor nem fogja szorgalmazni a közvetítést, amely így nem fog működni az adott területen. Ilyen kétséget jelent a tetтарыos büntetés érvényesítésének szükségessége, és ennek kapcsán az, hogy mi számít valóban megfelelő jóvátételnek. Sokan nem értnek egyet azzal például, hogy elégséges lehet egy bocsánatkérés testi sértés vagy súlyosabb vagyoni kár okozása esetén. E kétely indokolatlanul csökkentheti a sértettek lehetőségét arra, hogy az egyébként alkalmas esetekben igénybe vegyék a közvetítést.

Eltérő emellett annak megítélése is, hogy milyen ügyekben megfelelő eszköz megoldásként a közvetítői eljárás. Így például a családon belüli erőszak eseteinél többen megkérdőjelezik egyrészt a sértett önkéntességét az eljárásban, másrészt a létrejövő egyezségek tartalmának komolyságát, és éppen a sértett érdekeinek védelmében utasítják el a közvetítést. Más szempontok alapján ugyan, de szintén értelmetlennek látja a jogalkalmazók egy része a közvetítés lefolytatását családtagok között olyan esetben, amikor például a súlyos testi sértést okozó közlekedési balesetben elkövetőként a férj, míg sértettként a baleset során mellette ülő felesége vesz részt az eljárásban. E kérdések valóban kevésbé tisztázottak, és a nemzetközi tapasztalatok is igen eltérőek e tekintetben. Ausztriában például évek óta sikeresen működtetik a közvetítést a családon belüli erőszak eseteiben.²⁵ Tény azonban, hogy ott fölkészült szakmai csapat segíti a közvetítő munkáját.

A fentiekből látható, hogy az előremutató törekvések és a folyamatos fejlődés ellenére az alkalmazhatóság köre továbbra is korlátozott, főként az elkövetett bűncse-

²⁴ A fiatalokúak büntetési elveiről lásd RUZSONYI (2001) 39–68. o.

²⁵ Erről lásd PELIKAN (2002).

lekmény jellege, körülményei és súlya, valamint az elkövető előélete szempontjából. Valójában nem is olyan könnyű az évi mintegy százhúszezer ismertté vált bűnelkövető közül olyat találni, akinek az ügye közvetítésre alkalmas.

A 2013. július elsején hatályba lépett Btk.-módosítások hozta változások értékeléséhez – a pártfogó mediátorok nézőpontjának megismerése céljából – 2015 októberében az Igazságügyi Hivatalban fókuszcsoportos beszélgetés keretében vizsgáltuk a közvetítói eljárás sikerességét érintő egyes kérdéseket. A beszélgetésből kiderült, hogy a mediátorok számára a legnagyobb gondot nem a jogszabályi változások, hanem az Igazságügyi Hivatal folyamatos átszervezése, illetve az áldozatsegítő szolgálatok megyei kormányhivatalokhoz való csatolása okozza. Ezzel ugyanis együtt jár a feladatok és hatáskörök változása, az adminisztratív terhek növekedése, egyes illetékeségi kérdések tisztázatlansága, illetve a pártfogástól idegen feladatok ellátása (például földárverési bizottsági részvétel). A szervezeti széttagoltság csökkenti a munka hatékonyságát, és további feladatokkal terheli a pártfogókat. Ennek egyik legegyszerűbb és talán leginkább kézzelfogható következménye a határidők betartásának nehezedése. A kerekasztal résztvevői egyöntetűen említették, hogy a kormányhivatali működés velejárájaként a központi levelezőrendszer alkalmazásával megnehezedik a határidők betartása. A központi érkeztetést követően nem érkeznek meg ugyanis határidőben a helyi szinten működő mediátorokhoz a sértetti nyilatkozatok például a megállapodásban foglalt teljesítés megtörténtéről.

Ennek ellenére az ügyszámok folyamatosan növekednek, részben a szabálysértési mediáció 2014. január 1-jei bevezetése miatt. Ez azonban nem feltétlenül van összhangban az intézmény tényleges céljával, hiszen ezekben a kis súlyú, bűncselekménynek nem minősülő esetekben a sértettek nem jellemző a súlyos lelki sérülés elszenvedése, és az elkövetőt sem fenyegeti szabadságvesztés, amelynek hatásait ellensúlyozni kellene, így a felek inkább teherként élik meg. Erre utal az a mára kialakult gyakorlat is, hogy főként a tulajdon elleni szabálysértési ügyekben alkalmazzák a jogintézményt.

A Btk. által szélesebbé vált alkalmazási kör alapvetően nem változtatta meg az eddigi bűncselekmények részesedési arányát. Továbbra is maradt a vagyon elleni, közlekedési, személy elleni ügyek túlsúlya, amelyek mindegyikében növekednek az esetszámok. Ez részben annak is tulajdonítható, hogy az új ügycsoportok általában nem klasszikusan mediálhatók. A gyakorlatban ezek közül a készpénz-helyettesítő fizetőeszközzel való visszaélés, az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás, az iparjogvédelmi jogok megsértése, valamint más szellemi tulajdon-jog elleni bűncselekmények azok, amelyek esetében sokszor vezet sikerre a közvetítés. Feltehetően ezek az ügyek a technika fejlődésével mind gyakrabban fordulnak majd elő.

Ezzel szemben továbbra sem alkalmazható a közvetítés például a rablás alapesetében, vagy a zsarolásnál, ahol pedig kimondottan jelentős szerepe lehetne a sértett és elkövető közötti megbeszélésnek.

Hozzá kell tenni azt is, hogy a tapasztalatok azt mutatják, nem alkalmazott a közvetítés a törvény által lehetővé tett súlyosabb esetekben sem. Miközben a mediáció eredeti célját tekintve alternatív eszköz, úgy tűnik, a jogalkalmazó, sőt a jogalkotó is egyaránt az enyhébb, alkalmasint bagatellesek irányába megy el.

Erre utal a szabálysértési mediáció bevezetése is. A szabálysértési ügyekben alkalmazható mediációval kapcsolatos első tapasztalatok szerint nem szívesen ülnek le a felek egymással beszélgetni, vagy legalábbis kevésbé szívesen. Sok esetben nincs kárérték vagy nagyon kevés, és így a sértett fél nem akar eljönni, nem érdekli, az eljárás alá vont meg inkább zavarban van, vagy sok esetben szégyelli magát. Az itt végzett közvetítés a határidők rövidege miatt aránytalanul nagyobb terhet ró a mediátorokra is.

A közvetítés esetében problémát jelent még az ügyvédi fellépés kereteinek tisztázatlansága. Az ügyvéd jelenléte egyrésztől hasznos lehet a felek oldalán, hiszen segíthet a helyzet értelmezésében, illetve az álláspontok tisztázásában. Sok esetben viszont hátráltatja a megegyezést, mert ügyfele helyett konkrét igénnyel lép fel, folyamatosan beavatkozik a felek megbeszélésébe. Előfordul az is, hogy az eljáró ügyvéd nem fogadja el a mediátor folyamatkoordináló szerepét.

V.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

A sértetti akarat figyelembevételének lehetősége és mértéke a büntetőeljáráson belül azt tükrözi vissza, hogy az állam az érintett felek viszonyába mennyire kíván beavatkozni. *Gellér* szerint a deliktális felelősségi viszonyrendszer megosztása napjainkban a büntetőpolitikában érhető tetten, aminek jellemző megnyilvánulása a Btk.-ban szabályozott tevékeny megbánás intézménye.²⁶

A közvetítői eljárás célja kettős irányú. Egyrésztől *hatni kíván a bűncselekmény elkövetőjére*, hiszen a sértettel való találkozással és beszélgetéssel, a neki adandó jóvátétellel elő kívánja segíteni az őszinte megbánást, és ezzel jövőbeni tartózkodását a hasonló cselekedetektől. Ugyanilyen súllyal esik emellett latba – a magyar büntetőeljárásban eddig egyedülálló módon – a sértett szándéka és akarata az egyezségi eljárásbeli részvételét illetően, és a tekintetben is, hogy kíván-e, és ha igen, milyen formában találkozni azzal, aki a sérelmét okozta, meghallgatni őt, valamint arról egyezkedni vele, hogyan kaphatna jóvátételt. Vagyis a másik fő irány a *sértetti igény megfogalmazása és érvényesítése* az elkövető önkéntes teljesítésével, és mindezzel a felek megbékélésének elősegítése.

A súlyosabb bűncselekmények esetén történő alkalmazás a tapasztalatok szerint sok esetben abba az elkövető személyét érintő akadályba ütközik, hogy visszaeső, többszörös visszaeső, vagy éppen büntetés alatt áll. Ellentmondásos ugyanakkor, hogy a szabálysértési mediációban, az előéletet érintő kizáró okok hiánya miatt, részt vehet olyan terhelt is, aki a büntetőmediációba nem lenne bevonható. Ezt a szabályozást célszerű egységessé tenni, mégpedig a büntető korlátozás megszüntetésével. Ezzel elérhetővé válna, hogy a közvetítés kérdésében elsősorban a sértett, illetve az elkövető szándéka legyen a meghatározó.

Az elkövető oldaláról további felesleges és egyben a sértett jogát csorbitó körülmény a büntetési tétel felső korlátjának meghatározó jellege. A kutatások eredmé-

²⁶ GELLÉR (2012) 81. o.

nyei szerint az áldozatok körében lenne igény a közvetítói eljárás hatókörének akár korlátlan szélesítésére, ami segíthetne abban is, hogy a büntetőeljárás során a sértetteket érő másodlagos és harmadlagos viktimizáció esélye csökkenjen, és a bűncselekmény miatti sérülések földolgozhatók legyenek.²⁷ Erre egyébként a hazai áldozatsegítés rendszere más formában nem is képes.²⁸

Ha a sértetti igényeket is figyelembe vesszük, indokolt lenne – különösen első bűncselekményesek eseteiben – a büntetési tételkorlát megemlése, esetleg eltörlése.

A közvetítói eljárás alkalmazása azonban nem csak a jogi szabályozás változtatásával szélesíthető, hiszen jelenleg kiaknázatlan e lehetőség, a közvetítés csak bizonyos ügyekben működik aggálytalanul. Ilyen eszményinek tűnő eset: ha lehetőleg a sértett maga vagy az elkövető kezdeményezi az eljárást; a cselekmény vagyon elleni; van anyagi jellegű kár (ami azonban nem túl nagy); a sértettnek nem lesz elég egy bocsánatkérés; az ügyben nem volt több sértett, illetve több elkövető; vagy az elkövető nem követett el egyidejűleg más bűncselekményeket is. Ez az első olvasatra hosszúnak tűnő felsorolás azonban folytatható lenne. Az mindenesetre látható, hogy a közvetítés szempontjából az ismérvek milyen bonyolult rendszerének kell megfelelnie nemcsak az eszményi sértettnek, hanem az elkövetőnek és az ügynek is. Mindezek azt mutatják, hogy az elrendelések gyakoriságát erősen befolyásolja a jogalkalmazói attitűd és a megoldatlan támogatói háttér.

A közvetítói eljárás alkalmazása folyamán tehát arra kellene törekedni, hogy a felek szabad döntésén túlmenően a jogszabályi feltételek vizsgálata legyen elsődleges szempont, és az eljáró hatóságok fogadják el, hogy az ügyben a továbbiakban a közvetítő felügyeli az eljárás jogszerű folyamatát és a felek érdekeinek érvényesülését.

A közvetlen érintettek oldaláról is számos, nem a jogi szabályozásból fakadó körülmény befolyásolja a közvetítés igénybevételét. Így a jelenlegi gazdasági helyzetben jellemzőbb, hogy a sértettek anyagi jóvátételt kérnek, és elsősorban ezekben az esetekben részesítik előnyben a megegyezést, amit az elkövető rossz anyagi háttere miatt nem képes teljesíteni, azaz a sértett részéről igényként felmerülő jóvátételi összeg megfizetése gyakran lehetetlen. A megbocsátás elfogadása elsősorban ott vetődik föl, ahol hozzátartozó a gyanúsított.

A sértettek sokszor kevésbé vagy egyáltalán nem ismerik a közvetítést, mellette gyakran kívánják az elkövető megbüntetését, vagy közben gondolják meg magukat, azt érezve, hogy éppen az ő számukra nehezedik az eljárás. A vizsgálatok szerint az ország egyes erősen leszakadó térségeiben a sértettek a hagyományos eljárási formákat részesítik előnyben a megbocsátással szemben, ezt tekintik valódi büntetésnek. Ugyanitt különös gond, hogy az elkövetők az egyezkedés folyamán könnyen ígérnek, de azután nem kerül sor tényleges teljesítésre. Ez részben a teljesítőképzetlenségükkel és a kilátástalan helyzetükkel is összefügg.

²⁷ Lásd BARABÁS – WINDT (2009) 132–168. o.; BARABÁS (2004)

²⁸ A 2005 óta hatályos, a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény értelmében a segítségnyújtás a következő területekre terjed ki: a tájékoztatásra, az érdekérvényesítés elősegítésére, az azonnali pénzügyi segélyre, a szakjogászai segítségre és az állami kárenyhítésre. A lélektani és egyéb, nem anyagi természetű segítségnyújtás nem szerepel az állami intézményes feladatok között. Vö. SÖMJÉNI – ZSÉGER (2009) 73–94. o.

A sértetti jogegyenlőség elvének érvényesítése érdekében mindenképpen meg kellene oldani a kártalanítási kívánó, ám teljesítésre képtelen helyzetben lévő elkövető jóvátételének elősegítését. Erre megoldás lenne egy *kár-megelőlemezési alap* létrehozása, amely a nehéz anyagi helyzetben lévő elkövetők számára megelőlegezné a kártalanítás összegét, mint ahogyan ez például Belgiumban meg is valósul. Az elkövető szerződést kötne az alappal arról, hogy milyen formában, módon, részletekben fizeti vissza az összeget, vagy esetleg valahogyan ledolgozza. Ez egy egyenlőtlen és igazságtalan helyzetet oldana meg akár az elkövetői, akár a sértetti oldalon.

A mediáció 2006-os bevezetését követően két irányban folytatódtak a kutatások. Részben a működésnek induló lehetőség eredményességét, problémáit és javíthatóságát vizsgálták a kutatások. Így az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI) kutatói 2008–2009-ben, fókuszcsoportos vizsgálattal, az ügyészségi gyakorlat oldaláról kísérték végig a közvetítői eljárás tapasztalatait.²⁹ Ennek során megfogalmazódtak azok a nehézségek, amelyek szerepet játszottak az eltérő megyei gyakorlatok kialakulásában. Az is világossá vált, hogy *minden olyan akadály, amely a közvetítés alkalmazását nehezíti, gyakorlatilag sérti az áldozatok azon jogát, hogy azonos módon „szolgáltatassanak igazságot” ügyükben* Magyarország különböző területein.³⁰ Ez egyébként korántsem kirívó eset, hiszen más vizsgálatok hasonló anomáliákat találtak az igazságszolgáltatás további területein is.³¹

A kutatások másik iránya a bővítés lehetőségét járta körül. Ezek a kutatások pilot módszerrel, a gyakorlatban próbálták tágítani a mediáció alkalmazhatóságát. Ilyenek voltak elsősorban az OKRI, valamint a Foresee Kutatócsoport együttműködésében megvalósuló MEREPS, és az új módszert kipróbáló Békéltető kör (PMC) projektek.

A MEREPS³² – *Mediáció és helyreállító igazságszolgáltatás a büntetés-végrehajtásban* elnevezésű, magyar vezetés alatt álló nemzetközi konzorcium által végrehajtott európai projekt – a mediáció és a többi resztoratív eljárás szerepét és lehetőségét vizsgálta, azonban nem a büntetés kiszabása előtt, hanem börtönkörnyezetben, a súlyos bűncselekmények elkövetőit és áldozatait fókuszba állítva.³³

A projekt eredményei rávilágítottak arra, hogy fontos lenne a mediáció lehetőségének bővítése a súlyosabb bűncselekmények érintettjei esetében is, és arra lenne fogadókészség a büntetés-végrehajtási intézmények részéről is. Részben talán e projekt sikerei is segítették, hogy az új Bv. Kódex lehetővé tette a mediáció alkalmazását a büntetés-végrehajtási intézetekben is.

²⁹ Lásd BARABÁS – WINDT (2009) 132–168. o.

³⁰ A szolgáltatott igazság kérdéseiről lásd bővebben GÖNCZÖL (2005).

³¹ Lásd például FLECK (2008); BENCZE (2008) 185–268. o.

³² Mediation and Restorative Justice in Prison Settings.

³³ A projekt célja az volt, hogy empirikus kutatással és kísérleti programmal hazai és nemzetközi szinten vizsgálja a helyreállító igazságszolgáltatási eszközök alkalmazhatóságát a büntetés-végrehajtási rendszerben; feltérképezze a bv. személyzet, az elítéltek és a lakosság ezzel kapcsolatos attitűdjeit; képzést nyújtson az igazságügyi és bv. személyzet számára az alkalmazható börtönmediációs szolgáltatásokról; működő technikákat (mediáció, facilitáció, körök, egyéb resztoratív technikák stb.), jó gyakorlatokat és standardizálható eljárásokat dolgozzon ki; valamint elősegítse az érintett szakemberek közötti tapasztalat- és információcserét, valamint a jövőbeni együttműködéseket. Minderről részletesen lásd <http://mereps.foresee.hu/mi-a-mereps/>, az eredményekről pedig BARABÁS – FELLEGI – WINDT (2011).

A *Hogyan lehet a békítőkör-modellt a legalitás elvén működő országokban megvalósítani?* (PMC)³⁴ nemzetközi projekt fő célja a helyreállító igazságszolgáltatás új, Európában még kevésbé alkalmazott, úgynevezett békítőkör-módszer modelljének és a jó gyakorlatoknak a kialakítása volt Németország, Belgium és Magyarország együttműködésében. A kutatás ráirányította a figyelmet arra, hogy magyar viszonyok között a békítő kör működtetése a sértett és terhelt közötti közvetlen közvetítői eljárásnak bizonyos esetekben jól alkalmazható változataként képzelhető el, amely a közvetítői eljáráshoz hasonlóan működik, ám a sérelmek szélesebb körű jóvátételét teszi lehetővé a konfliktus rendezésével, s ezzel egyidejűleg prevenciók célokat is szolgál.³⁵

A jelenlegi jogszabályi lehetőségek mellett úgy tűnik, hogy némileg emelkedhet még a közvetítői eljárások száma, de lényeges változás nem várható. Bár az új Btk. némileg tágította az alkalmazási kört, semmilyen valódi érv sem szól a közvetítés lehetőségének korlátlan kiterjesztése ellen. Azaz érdemes lenne a megegyezés lehetőségét a bűncselekmények minden olyan esetében megengedni, ahol erre sértetti igény mutatkozik. Nem volna szabad, hogy kizáró okot jelentsen például a cselekmény jellege, az elkövető előélete, vagy akár a cselekmény súlya. A távlatokat tekintve bizakodásra ad okot, hogy a jogalkotás iránya a sértett és a közösség számára történő helyreállítás irányába mutat – még ha nem is a súlyosabb esetekben –, tekintve az új Btk. hozta változásokat a tevékeny megbánás szabályozásában, vagy akár a jóvátételi munka intézményének bevezetését.

V.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

BARABÁS A. Tünde (2004) „Általános viktimológia, latencia” In: *Áldozatok és vélemények I.* (szerk. Irk Ferenc). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2004. 157–198. o.

BARABÁS A. Tünde – FELLEGI Borbála – WINDT Szandra (szerk.) (2011) *Felelősségvállalás, kapcsolat és helyreállítás.* Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2011.

BARABÁS A. Tünde – WINDT Szandra (2009) „Az ügyész szerepe a mediációban: Az első év tapasztalatai” In: *Kriminológiai Tanulmányok 46.* (szerk. Virág György). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2009. 132–168. o.

BARABÁS A. Tünde – WINDT Szandra (2014) „Mediáció körben” In: *Kriminológiai Tanulmányok 51.* (szerk. Vók György). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2014. 185–204. o.

³⁴ Az Európai Unió által támogatott JUST/2010/JPEN/AG/1609 30-CE-0429369/0090. számú *Peacemaking Circles in Europe* (PMC) projekt a Tübingeni Egyetem Kriminológiai Intézete vezetésével, a Leuveni Egyetem Kriminológiai Intézete, valamint Magyarországról az Országos Kriminológiai Intézet és a Foresee Kutatócsoport együttműködésében zajlott. A békítő kör alapvető mássága abban fogalmazható meg, hogy ellentétben a mediációba bevonható személyek limitált számával, ebben részt vehet minden olyan személy, akit a bűncselekmény valamilyen módon érintett, és együtt dolgozzák fel a bűncselekménnyel okozott sérelmeket, állapotnak meg a helyreállítás módjáról. Az OKRI kutatói fókuszcsoportos módszerrel, illetve félig strukturált kérdőívek alkalmazásával tárták fel a magyar ügyészek véleményét, attitűdjét, és résztvevő-megfigyelői státusban bekapcsolódtak az első hazai békítőkör-módszerrel zajló pilot projektbe.

³⁵ Erről részletesen lásd BARABÁS – WINDT (2014) 185–204. o.

- BELOVICS Ervin (2012) „A büntetőjogi felelősségrevonás akadályai” In: *Büntetőjog I.* (szerk. Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012.
- BENCZE Mátvás (2008) „A magyar felsőbírósági gyakorlat jellemző problémái” In: *Bíróságok mérlegén II.* (szerk. Fleck Zoltán). Pallas Könyvek, Budapest, 2008. 185–268. o.
- CHRISTIE, Nils (1977) „Conflicts as property” *British Journal of Criminology*, vol. 17, 1/1977. 1–15. o.
- FLECK Zoltán (szerk.) (2008) *Bíróságok mérlegén II.* Pallas Könyvek, Budapest, 2008.
- FREHSEE, Detlev (1987) *Schadenswiedergutmachung als Instrument strafrechtlicher Sozialkontrolle.* Duncker & Humblot, Berlin, 1987.
- GELLÉR Balázs (2012) „A büntetőpolitika” In: *Büntetőjog I.* (szerk. Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012.
- GÖNCZÖL Katalin (2005) „A szolgáltatott igazság” *Élet és Irodalom*, 2005/40.
- GÖRGÉNYI Ilona (2006) *Kárjótétel a büntetőjogban, közvetítés a büntetőügyekben.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- HESS, Henner – STEHR, Johannes (1987) „Die ursprüngliche Erfindung des Verbrechens” *Kriminologisches Journal*, 2/1987. 18–58. o.
- HORTEN, Heinrich (1985) *Schadenersatz und Strafe.* Wien, 1985.
- PELIKAN, Christa (2002) “Victim–Offender–Mediation in Domestic Violence Cases: A Comparison of the Effects of Criminal Law Intervention: The Penal Process and Mediation” *Qualitative Social Research (Doing Qualitative Research Forum)* 3/2002.
- POLT Péter (főszerk.) (2013) *Új Btk. Kommentár I.* Nemzeti Közzolgálati Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013.
- RUZSONYI Péter (2001) „Bűn–büntetés–reszocializáció” *Belügyi Szemle*, 2001/6. 39–68. o.
- SCHWEIGHARDT Zsanett (2009) „Áldozatvédelem, áldozatsegítés és a büntető felelősségrevonás” *De iurisprudentia et iure publico*, 2009/2. <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2009-2-03.pdf>
- SÖMJÉNI László – ZSÉGER Barbara (2009) „Az állami áldozatsegítés rendszere és értékelése” In: *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve II.* (szerk. Borbíró Andrea – Kiss Anna – Velez Edit – Garami Lajos). IRM, Budapest, 2009. 73–94. o.
- TÓTH Mihály – BALOGH Ágnes (2010) *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Osiris Kiadó, Budapest, 2010.